

GUIA DOCENT DE CENTRES ISEACV
GUÍA DOCENTE DE CENTROS ISEACV
Curs /Curso
2022-2023

1 Dades d'identificació de l'assignatura <i>Datos de identificación de la asignatura</i>					
Nom de l'assignatura <i>Nombre de la asignatura</i>		Cant aplicat a l'art dramàtic II <i>Canto aplicado al arte dramático II</i>			
Crèdits ECTS <i>Créditos ECTS</i>	1	Curs <i>Curso</i>	2º	Semestre <i>Semestre</i>	2º
Tipus de formació <i>Tipo de formación</i> <i>bàsica, específica, optativa</i>	Obligatòria <i>Obligatoria</i>	Idioma/es en què s'imparteix l'assignatura <i>Idioma/s en que se imparte la asignatura</i>			Castellà <i>Castellano</i>
Matèria <i>Materia</i>	Cant <i>Canto</i>				
Grau en <i>Grado en</i>	Art Dramàtic <i>Arte Dramático</i>				
Especialitat <i>Especialidad</i>	Interpretació <i>Interpretación</i>				
Centre <i>Centro</i>	Escola Superior d'Art Dramàtic <i>Escuela Superior de Arte Dramático</i>				
Departament <i>Departamento</i>	Veu-Música <i>Voz-Música</i>				
Professorat <i>Profesorado</i>	Dora Sobils Gomis Inma Pla Salvador				
e-mail <i>e-mail</i>	d.sobilsgomis@iseacv.gva.es i.plasalvador@iseacv.gva.es				

1.1 Objectius generals i contribució de l'assignatura al perfil professional de la titulació
Objetivos generales y contribución de la asignatura al perfil profesional de la titulación

Descriptor: Aplicació de la tècnica del cant a diversos gèneres i estils.
S'aprofundeix en l'aplicació de la tècnica vocal a la interpretació de cançons senzilles antigues o populars.

Descriptor: Aplicación de la técnica del canto a diversos géneros y estilos.
Se profundiza en la aplicación de la técnica vocal a la interpretación de canciones sencillas antiguas o populares.

1.2 Coneixements previs
Conocimientos previos

Requisits previs, mínims o necessaris per a cursar l'assignatura. Coneixements recomanats i/o relació amb altres assignatures de la mateixa titulació.
Requisitos previos, mínimos o necesarios para cursar la asignatura. Conocimientos recomendados y/o relación con otras asignaturas de la misma titulación.

Prelacions. Per a cursar l'assignatura de Cant II:

- és necessari tindre aprovades les assignatures de Música I i II.
- és necessari haver cursat Cant I.

Prelaciones. Para cursar la asignatura de Canto II:

- es necesario tener aprobadas las asignaturas de Música I y II.
- es necesario haber cursado Canto I.

2 Competències de l'assignatura

Competencias de la asignatura

Les competències venen establides en els plans d'estudis publicats en la corresponent orde de 2 de novembre de 2011. És convenient detallar el grau de contribució de l'assignatura a l'adquisició i desenvolupament de cada competència (molt, prou, un poc, poc).

Las competencias vienen establecidas en los planes de estudios publicados en la correspondiente orden de 2 de noviembre de 2011. Es conveniente detallar el grado de contribución de la asignatura a la adquisición y desarrollo de cada competencia (mucho, bastante, algo, poco).

Competències Generals

CG1 Fomentar l'autonomia i autoregulació en l'àmbit del coneixement, les emocions, les actituds i les conductes, mostrant independència en la recollida, anàlisi i síntesi de la informació, en el desenvolupament de les idees i arguments d'una manera crítica i en la seua capacitat per a auto motivar-se en els processos creatius.

Competències Específiques

CE2 Participar en la creació i interpretar la partitura i/o personatge mitjançant el domini de les diferents tècniques interpretatives.

Competències Transversals

CT11 Desenvolupar en la pràctica laboral una ètica professional basada en l'apreciació i la sensibilitat estètica, mediambiental i cap a la diversitat.

CT12 Adaptar-se, en condicions de competitivitat, als canvis culturals, socials i artístics i als avanços que es produeixen en l'àmbit professional, i seleccionar les vies adequades de formació continuada.

Competencias Generales

CG1 Fomentar la autonomía y autorregulación en el ámbito del conocimiento, las emociones, las actitudes y las conductas, mostrando independencia en la recogida, análisis y síntesis de la información, en el desarrollo de las ideas y argumentos de una forma crítica y en su capacidad para auto-motivarse en los procesos creativos.

Competencias Específicas

CE2 Participar en la creación e interpretar la partitura i/o personaje, a través del dominio de las diferentes técnicas interpretativas.

Competencias Transversales

CT11 Desarrollar en la práctica laboral una ética profesional basada en la apreciación y sensibilidad estética, medioambiental y hacia la diversidad.

CT12 Adaptarse, en condiciones de competitividad a los cambios culturales, sociales y artísticos y a los avances que se producen en el ámbito profesional y seleccionar los cauces adecuados de formación continuada.

4 Continguts de l'assignatura i organització temporal de l'aprenentatge <i>Contenidos de la asignatura y organización temporal del aprendizaje</i>	
Descripció per blocs de contingut, unitats didàctiques, temes, ... <i>Descripción por bloques de contenido, unidades didácticas, temas, ...</i>	Planificació temporal <i>Planificación temporal</i>
<p>1. Exercicis de respiració aplicats al cant.</p> <p>2. Vocalitzacions II:</p> <p style="margin-left: 20px;">a) Exercicis de ressonància. b) Exercicis de terceres amb diferents vocals. c) Exercicis de cinques i de cinques per terceres. d) Arpegis. e) Notes soltes.</p> <p>3. Interpretació d'una o més cançons espanyoles antigues o populars.</p> <p>4. Realització i exposició oral d'un treball escrit al voltant de temes referents a música i teatre, repertori o tècnica vocal.</p> <hr/> <p><i>1. Ejercicios de respiración aplicados al canto.</i></p> <p><i>2. Vocalizaciones II:</i></p> <p style="margin-left: 20px;"><i>a) Ejercicios de resonancia. b) Ejercicios de terceras con diferentes vocales. c) Ejercicios de quintas y de quintas por terceras. d) Arpegios. e) Notas sueltas.</i></p> <p><i>3. Interpretación de una o más canciones españolas antiguas o populares.</i></p> <p><i>4. Realización y exposición oral de un trabajo escrito sobre temas referentes a música y teatro, repertorio o técnica vocal.</i></p>	<p>Des de l'inici del segon semestre fins al final del curs.</p> <p>En febrer es començarà amb una cançó espanyola senzilla.</p> <hr/> <p><i>Desde el inicio del segundo semestre hasta el final del curso.</i></p> <p><i>En febrero se empezará con una canción española sencilla.</i></p>

5 Activitats formatives / Actividades formativas

5.1 Activitats de treball presencials / Actividades de trabajo presenciales

ACTIVITATS ACTIVIDADES	Metodologia d'ensenyança-aprenentatge <i>Metodología de enseñanza-aprendizaje</i>	Relació amb els Resultats d'Aprenentatge <i>Relación con los Resultados de Aprendizaje</i>	Volum treball (en nº hores o ECTS) <i>Volumen trabajo (en nº horas o ECTS)</i>
Classe presencial <i>Clase presencial</i>	Exposició de continguts per part del professor o en seminaris, anàlisi de competències, explicació i demostració de capacitats, habilitats i coneixements en l'aula. <i>Exposición de contenidos por parte del profesor o en seminarios, análisis de competencias, explicación y demostración de capacidades, habilidades y conocimientos en el aula.</i>		
Classes pràctiques <i>Clases prácticas</i>	Sessions de treball en grup supervisades pel professor. Estudi de casos, projectes, tallers, problemes, estudi de camp, aula d'informàtica, laboratori, visites a exposicions/concerts/representacions/audicions..., cerca de dades, biblioteques, en Internet, etc. Construcció significativa del coneixement a través de la interacció i activitat de l'alumne. <i>Sesiones de trabajo grupal en grupos supervisadas por el profesor. Estudio de casos, proyectos, talleres, problemas, estudio de campo, aula de informática, laboratorio, visitas a exposiciones/conciertos/ representaciones/audiciones..., búsqueda de datos, bibliotecas, en Internet, etc.</i> <i>Construcción significativa del conocimiento a través de la interacción y actividad del alumno.</i>	2,3,4,5	4
Exposició treball en grup <i>Exposición trabajo en grupo</i>	Aplicació de coneixements interdisciplinaris. <i>Aplicación de conocimientos interdisciplinares.</i>		
Tutoria <i>Tutoría</i>	Atenció personalitzada i en grup reduït. Període d'instrucció i/o orientació realitzat per un tutor/a amb l'objectiu de revisar i discutir els materials i temes presentats en les classes, seminaris, tallers, lectures, realització de treballs, projectes, etc. <i>Atención personalizada y en pequeño grupo. Periodo de instrucción y/o orientación realizado por un tutor/a con el objetivo de revisar y discutir los materiales y temas presentados en las clases, seminarios, talleres, lecturas, realización de trabajos, proyectos, etc.</i>	1,2,3,4,5	
Avaluació <i>Evaluación</i>	Conjunt de proves (audicions, orals i/o escrites) empleades en l'avaluació inicial, formativa o additiva de l'alumne. <i>Conjunto de pruebas (audiciones, orales y/o escritas) empleadas en la evaluación inicial, formativa o aditiva del alumno.</i>	1,2,3,4,5	1
SUBTOTAL			5

5.2 Activitats de treball autònom/ Actividades de trabajo autónomo

ACTIVITATS ACTIVIDADES	Metodologia d'ensenyança-aprenentatge <i>Metodología de enseñanza-aprendizaje</i>	Relació amb els Resultats d'Aprenentatge <i>Relación con los Resultados de Aprendizaje</i>	Volum treball (en nº hores o ECTS) <i>Volumen trabajo (en nº horas o ECTS)</i>
Treball autònom <i>Trabajo autónomo</i>	Estudi de l'alumne/a: preparació i pràctica individual de lectures, textos, interpretacions, assajos, resolució de problemes, projectes, seminaris, tallers, treballs, memòries,... per a exposar, interpretar o entregar durant les classes teòriques, classes pràctiques i/o tutories de grup reduït. <i>Estudio del alumno/a: preparación y práctica individual de lecturas, textos, interpretaciones, ensayos, resolución de problemas, proyectos, seminarios, talleres, trabajos, memorias,... para exponer, interpretar o entregar durante las clases teóricas, clases prácticas y/o tutorías de pequeño grupo.</i>		7
Estudi pràctic <i>Estudio práctico</i>	Preparació en grup de lectures, textos, interpretacions, assajos, resolució de problemes, projectes, seminaris, tallers, treballs, memòries,... per a exposar, interpretar o entregar durant les classes teòriques, classes pràctiques i/o tutories de grup reduït. <i>Preparación en grupo de lecturas, textos, interpretaciones, ensayos, resolución de problemas, proyectos, seminarios, talleres, trabajos, memorias,... para exponer, interpretar o entregar durante las clases teóricas, clases prácticas y/o tutorías de pequeño grupo.</i>		7
Activitats complementàries <i>Actividades complementarias</i>	Preparació i assistència a activitats complementàries com tallers, exposicions, concerts, representacions, congressos, conferències, ... <i>Preparación y asistencia a actividades complementarias como talleres, exposiciones, conciertos, representaciones, congresos, conferencias,...</i>		6
SUBTOTAL			20
TOTAL			25

6 Sistema d'avaluació i qualificació

Sistema de evaluación y calificación

6.1 Instruments d'avaluació

Instrumentos de evaluación

Proves escrites (proves objectives, de desenvolupament, mapes conceptuals,...), exposicions orals, treballs dirigits, projectes, tallers, estudis de cas, quaderns d'observació, port folio,...

Pruebas escritas (pruebas objetivas, de desarrollo, mapas conceptuales,...), exposiciones orales, trabajos dirigidos, proyectos, talleres, estudios de caso, cuadernos de observación, portafolio,...

INSTRUMENT D'AVALUACIÓ INSTRUMENTO DE EVALUACIÓN	Resultats d'Aprenentatge avaluats Resultados de Aprendizaje evaluados	Percentatge atorgat (%) Porcentaje otorgado (%)
1. Exercicis de respiració.	1	20%
2. Evolució de la projecció vocal.	2	20%
3. Afinació i articulació en les vocalitzacions i en les cançons estudiades.	4-5	25%
4. Interpretació de les obres, respectant l'estil i l'època a la qual pertany.	5	10%
5. Treball escrit proposat.	5	10%
6. Observació de l'actitud i el treball diaris.	1-2-3-4-5	15%
<hr/>		
1. Ejercicios de respiración.	1	20%
2. Evolución de la proyección vocal.	2	20%
3. Afinación y articulación en las vocalizaciones y en las canciones estudiadas.	4-5	25%
4. Interpretación de las obras, respetando el estilo y la época a la que pertenece.	5	10%
5. Trabajo escrito propuesto.	5	10%
6. Observación de la actitud y el trabajo diarios.	1-2-3-4-5	15%

6.2 Criteris d'avaluació i dates d'entrega

Criterios de evaluación y fechas de entrega

Per tractar-se d'una assignatura pràctica, l'assistència a la mateixa és obligatòria.

Cada matrícula comporta dues convocatòries d'avaluació, primera i segona (excepte per als casos en els quals ja s'hagen consumit prèviament tres convocatòries). Per tant, cada alumne/a de primera matrícula té opció a dues convocatòries en cada assignatura. En el cas que l'estudiant supere el 20% de faltes d'assistència sobre el total de les hores lectives presencials de l'assignatura, i aquestes no estiguen justificades documentalment per malaltia o una alta causa legal, perdrà el dret a l'avaluació continua i no podrà suspendre automàticament la primera convocatòria. És a dir, podrà presentar-se a la primera i segona convocatòria però no li contarà cap nota dels treballs desenvolupats durant el semestre en el procés d'avaluació contínua (notes parcials de treballs realitzats al voltant de les diferents unitats didàctiques).

El "No qualificat/da" és un no aprovat sense nota numèrica, que s'aplicarà quan el professorat manque d'elements de valoració per a establir criteris de qualificació i consumeix convocatòria.

El " No presentat/da" es considerarà una condició, sempre entesa com a excepcional, i no una qualificació. Per tant, la valoració d'aquesta condició estarà sotmesa a la consideració de la direcció del centre, una vegada estudiada la documentació que acredite i al·legue les circumstàncies per causes objectives degudament justificades, com ara malaltia greu o qualsevol alta causa de força major. Es considera que la condició de "No presentat" en l'acta no consumeix convocatòria.

En avaluar, es tindran en compte les limitacions fisiològiques i auditives inicials de l'alumnat i la seua evolució al llarg del semestre, sempre que la falta d'oïda musical, essencial en aquesta assignatura, no impossibilita el treball vocal requerit.

L'existència de qualsevol patologia o falta d'higiene vocal (afonia, disfonia, cansament vocal, afeccions del fumador, etc.) que donen com a resultat una emissió de veu totalment defectuosa que impedisca el treball vocal, serà causa de suspens de l'assignatura. Correspon a l'alumne la cura de la seua higiene vocal, entesa aquesta com el conjunt d'hàbits destinats a la conservació en condicions òptimes de l'aparell fonador.

PRIMERA CONVOCATÒRIA

- AVALUACIÓ CONTINUA (per a l'alumnat que no haja superat el 20% de faltes d'assistència):
 1. Exercici de respiració: s'avaluarà l'exercici proposat en classe, consistent en una sèrie de 10 repeticions d'un exercici de contenció de l'aire durant 25 segons. Es realitzarà de manera progressiva al llarg del semestre.
 2. Evolució de la projecció vocal: es valorarà en funció del canvi observat durant tot el semestre.
 3. Afinació i articulació en les vocalitzacions i en les cançons estudiades: es valorarà en funció del canvi observat durant tot el semestre.
 4. Interpretació d'una o varies cançons espanyoles del repertori popular o antic, respectant l'estil i l'època a la qual pertany. Es tindrà en compte, a més de la interpretació de la partitura i la correcta dicció del text, cantar de memòria, sense errades d'entonació, de ritme o de text. Es realitzarà mitjançant examen.
 5. Realització i exposició oral d'un treball escrit al voltant d'una temàtica històrica o tècnica: es valorarà, a més del contingut, altres aspectes com la presentació, la redacció, la correcció ortotipogràfica, etc.
 6. Es valorarà al llarg del semestre la puntualitat, l'interès mostrat, la capacitat de concentració i la correcció en el comportament cap al professorat i la resta de companys i companyes.
- PÈRDUA D'AVVALUACIÓ CONTINUA (per a l'alumnat que haja superat el 20% de faltes d'assistència):
 1. Exercicis de respiració: s'avaluarà l'exercici proposat en classe, consistent en una sèrie de 10 repeticions d'un exercici de contenció de l'aire durant 25 segons.
 2. Realització de diferents exercicis de vocalització, en els que es valorarà la projecció, l'afinació i l'articulació.
 3. Demostració del coneixement teòric-pràctic del funcionament de les laringes femenina i masculina en la veu cantada, i els seus registres o posicions.
 4. Presentació i interpretació de dos cançons espanyoles antigues o populars, respectant l'estil i l'època a la qual pertanyen. Es valorarà la correcció tècnica, la capacitat expressiva, la correcta dicció del text, l'entonació i el ritme. A més, es realitzarà i exposarà un treball escrit sobre una de les obres, el compositor i l'època.
 5. Realització i exposició oral d'un treball escrit al voltant d'una temàtica històrica o tècnica: es valorarà, a més del contingut, altres aspectes com la presentació, la redacció, la correcció ortotipogràfica, etc.
 6. Es valorarà l'actitud i l'interès mostrat en tot moment, la capacitat de concentració i de comunicar la informació.

Por tratarse de una asignatura práctica, la asistencia a la misma es obligatoria.

Cada matrícula comporta dos convocatorias de evaluación, primera y segunda (excepto para los casos en los que se haya consumido previamente tres convocatorias). Por tanto, cada alumno/a de primera matrícula tiene la opción a dos convocatorias en cada asignatura. En el caso de que el estudiante supere el 20% de faltas de asistencia sobre el total de las horas

lectivas presenciales de la asignatura, y estas no están justificadas documentalmente por enfermedad o alguna otra causa legal, perderá el derecho a la evaluación continua y no podrá suspender automáticamente la primera convocatoria. Es decir, podrá presentarse a la primera y segunda convocatoria pero no le contará ninguna nota de los trabajos desarrollados durante el semestre en el proceso de evaluación continua (notas parciales de trabajos realizados sobre las distintas unidades didácticas).

El "No calificado/a", es un no aprobado sin nota numérica, que se aplicará cuando el profesorado carezca de elementos de valoración para establecer criterios de calificación, consumiendo convocatoria.

El "No presentado/a" se considerará una condición, siempre entendida como excepcional, y no una calificación. Por lo tanto, la valoración de esta condición estará sometida a la consideración de la dirección del centro, una vez estudiada la documentación que acredite y alegue las circunstancias por causas objetivas debidamente justificadas, tales como enfermedad grave o cualquier otra causa de fuerza mayor. Se considera que la condición de no presentado en el acta no consume convocatoria.

Al evaluar, se tendrán en cuenta las limitaciones fisiológicas y auditivas iniciales del alumnado y su evolución a lo largo del semestre, siempre que la falta de oído musical, esencial en esta asignatura, no imposibilite el trabajo vocal requerido.

La existencia de cualquier patología o falta de higiene vocal (afonía, disfonía, cansancio vocal, afecciones del fumador, etc.) que den como resultado una emisión de voz totalmente defectuosa que impida el trabajo vocal, será causa de suspenso de la asignatura. Corresponde al alumno el cuidado de su higiene vocal, entendida esta como el conjunto de hábitos destinados a la conservación en condiciones óptimas del aparato fonador.

PRIMERA CONVOCATORIA

- **EVALUACIÓN CONTINUA** (para el alumnado que no haya superado el 20% de faltas de asistencia):
 1. *Ejercicio de respiración: se evaluará el ejercicio propuesto en clase, consistente en una serie de 10 repeticiones de un ejercicio de contención de aire durante 25 segundos. Se realizará de manera progresiva a lo largo del semestre.*
 2. *Evolución de la proyección vocal: se valorará en función del cambio observado durante todo el semestre.*
 3. *Afinación y articulación en las vocalizaciones y en las canciones estudiadas: se valorará en función del cambio observado durante todo el semestre.*
 4. *Interpretación de una o varias canciones españolas del repertorio popular o antiguo, respetando el estilo y la época a la que pertenecen. Se tendrá en cuenta, además de la interpretación de la partitura i la correcta dicción del texto, cantar de memoria, sin errores de entonación, de ritmo o de texto. Se realizará mediante un examen.*
 5. *Realización y exposición oral de un trabajo escrito sobre una temática histórica o técnica: se valorará, además del contenido, otros aspectos como la presentación, la redacción, la corrección ortotipográfica, etc.*
 6. *Se valorará a lo largo del semestre la puntualidad, el interés mostrado, la capacidad de concentración y la corrección en el comportamiento hacia el profesorado y el resto de compañeros y compañeras.*
- **PÉRDIDA DE EVALUACIÓN CONTINUA** (para el alumnado que haya superado el 20% de faltas de asistencia):
 1. *Ejercicios de respiración: se evaluará el ejercicio propuesto en clase, consistente en una serie de 10 repeticiones de un ejercicio de contención de aire durante 25 segundos.*
 2. *Realización de diferentes ejercicios de vocalización, en los que se valorará la proyección, la afinación y la articulación.*
 3. *Demostración del conocimiento teórico-práctico del funcionamiento de las laringes*

- femenina y masculina en la voz cantada, y de sus registros o posiciones.*
- 4. Presentación e interpretación de dos canciones españolas antiguas o populares, respetando el estilo y la época a la que pertenecen. Se valorará la corrección técnica, la capacidad expresiva, la correcta dicción del texto, la entonación y el ritmo. Además, se realizará y expondrá un trabajo escrito sobre una de las obras, el compositor y la época.*
 - 5. Realización y exposición oral de un trabajo escrito sobre una temática histórica o técnica: se valorará, además del contenido, otros aspectos como la presentación, la redacción, la corrección ortotipográfica, etc.*
 - 6. Se valorará la actitud y el interés mostrado en todo momento, la capacidad de concentración y de comunicar la información.*

6.3 **Sistemes de recuperació** *Sistemas de recuperación*

Per a l'alumnat que ha suspès o no ha seguit el desenvolupament normal de les classes (criteris d'avaluació i dates d'entrega)
Para el alumnado que ha suspendido o no ha seguido el desarrollo normal de las clases (criterios de evaluación y fechas de entrega)

L'alumnat que no supere l'assignatura en l'avaluació continua, tindrà dret a dues convocatòries, primera i segona, en les que haurà d'examinar-se dels continguts no superats al llarg del semestre. A tal efecte, l'alumnat haurà de contactar amb el professorat perquè li facilite les pautes, conceptes, continguts i exercicis que seran motiu de l'examen i que haurà de desenvolupar en el mateix, depenent dels resultats d'aprenentatge suspesos.

SEGONA CONVOCATÒRIA

L'alumne/a que haja suspès tots o part dels resultats d'aprenentatge en la primera convocatòria, o tinguera la qualificació de NO PRESENTAT/DA, haurà d'examinar-se de tots ells en la segona convocatòria, i serà avaluat amb els mateixos sistemes d'avaluació i qualificació utilitzats en la primera convocatòria.

El alumnado que no supere la asignatura en la evaluación continua, tendrá derecho a dos convocatorias, primera y segunda, en las que deberá examinarse de los contenidos no superados a lo largo del semestre. A tal efecto, el alumnado deberá ponerse en contacto con el profesorado para que le facilite las pautas, conceptos, contenidos y ejercicios que serán motivo del examen y que deberá desarrollar en el mismo, dependiendo de los resultados de aprendizaje suspendidos.

SEGUNDA CONVOCATORIA

El alumno/a que haya suspendido todos o parte de los resultados de aprendizaje en la primera convocatoria, o tuviera la calificación de NO PRESENTADO/A, deberá examinarse de todos ellos en la segunda convocatoria, siendo evaluado con los mismos sistemas de evaluación y calificación utilizados en la primera convocatoria.

7 Bibliografia

Bibliografía

- BUSTOS, I. (2003). *La voz. La técnica y la respiración*. Ed. Paidotribo, Barcelona.
- LODES, H. (1990). *Aprende a respirar*. Ed. Integral, Barcelona.
- MANSION, M. (1947). *El estudio del canto*. Ed. Ricordi, Buenos Aires.
- GIMENO, F. (2008). *Anatomía de la voz*. Ed. Paidotribo, Barcelona.
- MARTÍNEZ, C. (1985). *Tratado de técnica vocal*. Ed. Piles, Valencia.
- PERELLÓ, J., CABALLÉ, M. y GUITART, E. (1982). *Canto-Dicción*. Ed. Científico-médica, Barcelona.
- CHOVA, A. L. (2000). *La enseñanza del canto*. Scherzo, Valencia.
- WILFART, S. (1999). *Encuentra tu propia voz. La voz como instrumento para tu desarrollo personal*. Ed. Urano, Barcelona.
- REGIDOR, R. (1977). *Temas del canto. La clasificación de la voz*. Ed. Real Musical, Madrid.
- FERRER, J. S. (2008). *Teoría, anatomía y práctica del canto*. Herder, Barcelona.
- ALIÓ, M. (1995). *Reflexiones sobre la voz*. Ed. Clivis, Barcelona.